

רוח הקודש וקביעת הלכה

הרב צפניה דרורי

ראשי פרקים

סייעתא דשמיא לפוסקים
רוח ה' על הפוסקים בהר ה'
זיכרון והבנה בהירה בלימוד התורה
רוח ה' על לוחמים ומנהיגים
רוח הקודש וסייעתא דשמיא
משכן ה' בתוך צדיקי הדור
מתי מופיעה רוח הקודש
השכלת דברי אמת מסודרים בדעת = רוח הקודש שע"י יבנה המקדש
למה מסורת נקראת הלכה למשה מסיני

סייעתא דשמיא לפוסקים

במקומות שונים בתלמוד ובדברי ראשונים ואחרונים, אנו מוצאים שיש "סייעתא דשמיא", המכוונת את מורה ההוראה לפסיקה נכונה. בשו"ת משיב דבר^(חלק א תשובה כז), השיב הנצי"ב, לשואל שחשב שיש לסמוך יותר על דברים שנכתבו בתוך מהלך העיון והלימוד, מאשר על דברים שנכתבו או נאמרו כתשובה הלכה למעשה.
הנצי"ב דחה דבריו מסוגיא בכתובות^{קדף ס ע"ב}, משם מוכח, שסייעתא דשמיא קיימת דווקא בהוראת הלכה למעשה. ולכן יש לסמוך יותר על הכרעות שבתשובות מאשר על מסקנות למדניות.

אמר אביי, האי מילתא דאמור רבנן: אפילו ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה, לא משום דמיחזי כאפקירותא, אלא משום דלא מסתייעא מילתא למימרא^(שם)

דבר זה לימדנו אביי, כי מה שאמרו חכמים שאפילו לאכול ביצים של עוף בכותח (מאכל חלבי), אסור לו לאדם, להורות הלכה במקום שרבו נמצא. כיוון שאם רבו נמצא אין לתלמיד "סייעתא דשמיא". "לא משום דמיחזי כאפקירותא (לא משום החוצפה שמורה במקום רבו), אלא משום דלא מסתייעא מילתא" (שאין לו "סייעת דשמיא" בהוראתו), רש"י - להורות הלכה.

רוח ה' על העוסקים בהר ה'

בפרושו על התורה מסביר הרמב"ן:

"על פי התורה אשר ירוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה" - כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן

המכשול (דברים, פרק יז פסוק יא)

כיו"ב בדברי הכוזרי:

...ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא... וכל זה בזמן שסדר העבודה והסנהדרין וכל שאר המשמרות ששקדו על שלמות ארח החיים של העם, נשארו בהיותם, ודבק בהם העניין האלוהי ללא כל ספק, כי אם **דוך נבואה**, או באמצעות סיוע ממרומים והארה עליונה, כמו שהיה הדבר כל ימי

בית שני (מאמר שלישי, אות טז)

הוראת ההלכה בהר הבית במקום מקדשנו קיבלה תוקף נבואי, היא מכוונת אותם אל האמת, ושומרת אותם מטעות. לדעת אב"י בכתובות, ה"סייעתא דשמיא" מצויה בכל דור ודור אצל תלמידי חכמים המורים הלכה, לכוונם אל האמת.

זיכרון והבנה בהירה בלימוד התורה

במסכת ברכות מבוארת השפעת הקדושה הפנימית על העוסקים בתורה:

חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת קודם תפילתן ושעה אחרי תפילתם

והגמרא שואלת:

וכי מאחר ששוהים תשע שעות לתפילה תורתן היאך משתמרת? ומלאכתן

אימתי נעשית? אלא מתוך שחסידים הן, תורתן משתמרת (לא משתכחת

מהם) ומלאכתן מתברכת (דף לב ע"ב)

הנוסח בירושלמי:

אמר רבי יצחק בי ר' אלעזר על ידי שהיו חסידים היתה ברכה ניתנת בתורתן

וברכה ניתנת במלאכתן (ברכות ה')

לדעת הירושלמי לא רק הזכרון של החסיד מתחזק באמצעות הקדושה, אלא גם היכולת לחדש, להוציא דבר מתוך דבר, הלימוד מתברך והידע הראשוני פורה ומתפתח במעין המתגבר.

הראי"ה מסביר את התופעה בעין אי"ה:

החסידיים קדושי עליון שהתעלה שכלם לעומק המוסר הכלול בתורת ה', נעשה להם סדר השמעיות כשכליות¹... ואחר שכבר למדו משתמרת יפה תורתן בקרבן, מפני שהיא שווה מאוד לתכונתם הישרה והקדושה(שם)

רוח ה' על לוחמים ומנהיגים

רוח ה', אשר מסייעת לפוסקי ההלכה, פועלת אצל הנביאים, ואצל כל העוסקים בהנהגת ישראל. מורה הנבוכים מבאר, שרוח ה' היא התחלת מדרגות הנבואה:

שילוה לאיש עזר אלוקי שיניעהו ויזרזהו למעשה טוב גדול כהצלת קהל חשוב... או להשפיע טוב על אנשים רבים. וימצא מעצמו לזה מניע... וזאת תקרא רוח ה'. והאיש אשר ילוה אליו זה העניין, יאמר עליו שצלחה עליו רוח ה' וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט... וכן נאמר בעמשא כאשר הניעהו "רוח הקודש" לעזור את דוד - "ורוח לבשה את עמשא(חלק ב פרק מה)

רוח הקודש וסייעתא דשמיא

בלשון הנביאים ובלשון מורה הנבוכים, "רוח ה'" ו"רוח הקודש" אחת הם. גם הם מעין ה"סייעתא דשמיא" הנזכרת בתלמוד ובאחרונים. העזר האלוקי שיניעהו ויזרזהו (כלשון המו"נ).

וכך בדברי הראי"ה ב"מוסר אביך":

ש"רוח הקודש", זו "השכלת דברי אמת ברורים. בלא טורח חיפוש הקדמות ויציאת טיפין טיפין. רק כמעין הנובע. תמיד יהיה מוחו ושכלו מלא מענייני חכמה חדשים. מסודרים בדעת וערוכים בתבונה

ובאורות התחיה באר הרב קוק זצ"ל:

שרוח הקודש היא כשרון הנבואה במקורו קודם שהוא מתפתח במלואו... רוח קודש זה אינו סר מבחירי האומה, מפעם הוא בכל ישרי לב... לכל אחד לפי

מידתו(סעיף ט)

הראשונים והאחרונים מבארים לנו את המעורבות העליונה. את ה"סייעתא דשמיא", או את רוח ה' הנמצאת אצל החסידים והמנהיגים את ישראל כהברקה פנימית בעוז הרצון, ככח

¹ חוקי התורה הנודעים לנו רק מפני ששמענו אותם בהר סיני, מושגים אצלם בצורה טבעית והגיונית. כמו המצוות השכליות שהן מובנות לכל אדם בר דעת וכל אחד יכול להגיע אל התורה ביושר דעתו, וממילא אינו שוכח כל דבר תורה. כי הדברים הקרובים אליו נמצאים בקרבו. (צ.ד.)

חידוש, כזיכרון, ושמירה מפני טעות. כל אלה מלבישים את כוחות האדם ונותנים בו רוח חדשה הגיונית וישרה, עמוקה ואמיתית, להוציא אל הפועל בעולם את דבר ה', בצורה נכונה ובמלוא הכח והעוצמה.

משכן ה' בתוך צדיקי הדור

על רוח ה' המחזקת ומחכימה את צדיקי הדור, כותב הספורנו:

"והיתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלוקים ואתם תהיו לי לעם" - כי לא במקום אחד ירד שפע הכבוד שהיה במשכן ובמקדש, אבל 'אתהלך בתוכם' ויראה כבודי בכל מקום שתהיו שם. כי אמנם בכל (מקום) שיהיו שם צדיקי הדור, הוא 'קדוש משכני עליון' (תהילים, פרק מו פסוק ה) שבו תשלם כוונתו (דברים, פרק כו

פסוק יב)

האידיאל של עולם מושלם, שאליו כיוון ה' בבריאה, מתגלה בשכינה השורה בצדיק. אצלו מתגלה הטיול האלוקי בתוך עולמנו, ולנו מתגלה השכינה המתהלכת בבחירי האומה החיים בתוכנו.

זהו השפע היורד על המנהיגים והפוסקים, ויראה בזה כבוד ה' בכל מקום, כפי מה שכיוון ריבונו של עולם, בראשית הבריאה, שיהיה מלוא כל הארץ כבודו.

מתי מופיעה רוח הקודש

ה'חזון אי"ש' מבאר על פי עיקרון רוחני זה, את הכרעות ההלכה בענייני טרפות וכך כתב בחלק נשים:

ונמסר לחכמים (על ידי נותן התורה), לקבוע הטריפות לפי רוח קודשם, שהופיע עליהם והנה היה צריך להיקבע (יסודות הלכות טריפות) בב' אלפים תורה (בתקופה שבין ימי האבות לימי המשנה והתלמוד), ורב אשי ורבינא סוף הוראה: 'ואין לנו תורה חדשה (מאז) אחריהם'. והיו קביעות הטריפות כפי השגחתו יתברך בזמן ההוא, ואותן המחלות שלא נתן הקב"ה לברואיו אז רפואה תעלה להן, (ונקבעו הטריפות לפי מצב הרפואה באותה התקופה שאותן מחלות שלא נמצאו להן תרופות) והמה הטריפות שאסרתן תורה... (כו)

ס"ב ה)

החזון איש מחדש כאן, כי רוח הקודש מסייע לקובעי ההלכה, להתמודד עם בעיות הלכתיות הקשורות בידע מדעי רפואי. טריפה, היא בהמה שנפגעה בשבר, או מחלה, שלא תתרפא ותמות בתוך שנים עשר חודשים. קביעת הטריפות היתה על פי הידע הרפואי של אלפיים שנות תורה. המדע, ותכונת המחלות וריפויים אז, קבעו הלכה לדורות. גם לדורות שבהם תכונות המחלה השתנו, או דרכי הרפואה התקדמו. כי הכרעת ההלכה קיבלה תוקף מרוח הקודש, שהופיע במיוחד על הדורות המיוחדים להכרעת ההלכה, שהם התנאים והאמוראים. הקב"ה ייעד את חכמי הדורות ההם שעל פיהם ינהגו כל הדורות אח"כ. ואולי לזה כוונו דברי הפסוק בדברים:

המשפט (פרק יז פסוק ט)

בספרי פרשו:

ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו, צריך לשמוע לו. אין לך אלא שופט שבימך על פי ביאור החזון איש, הכרעת ההלכה בימים ההם לא היתה מקרית, הקב"ה רצה שיוכרע הדין, דווקא בימים ההם. אז הייתה "סייעתא דשמיא" בפסיקתם לדורות.

השכלת דברי אמת מסודרים בדעת = רוח הקודש שע"י יבנה המקדש

רוח הקודש בקביעת ההלכה, מוזכרת גם בדברי מרן הראי"ה, כשהוא דן בספקות הלכתיים שמעכבים את בניין המקדש, כשאין ביכולתנו עכשיו להכריע את ההלכה באותם נושאים. וביחוד מבורר אצלי שכל הספיקות המעכבים את תכנית בית המקדש מצד התכלת... ומצד ייחוס הכהנים, מצד דיוקי המדות של מקום המזבח... רוח הקודש תסייע לברור ההלכה ויצטרפו לזה אומדנות ברורות². וקיום על פי

בי"ד מוסכסם (ננוי ראי"ה ליום העצמאות)

היה מי שרצה לפרש כי רוח הקודש שדיבר עליה הרב זהו גילוי נבואי, דבר ה' שירד אלינו על ידי נביאים. ואין הפרוש הזה נראה כלל, אלא זהו רוח ה' או רוח הקודש שמצאנו בדברי הרמב"ן והחזון איש, הרמב"ם והראי"ה במוסר אביך. שזו חכמת חכם שמתוך קדושתו מגיע ל"השכלת דברי אמת ברורים בלא טורח חיפוש הקדמות ויציאת טיפין טיפין רק כמעין הנובע... מסודרים בדעת וערוכים בתבונה".

חכמי ישראל לא נרתעו מלהתמודד עם חידושים מדעיים ולהזדקק להם בהכרעותיהם. כפי שהזכיר הראי"ה, יוסיפו הם על חכמתם את האומדנא המדעית. אנו מתייחסים למדע כפי מגבלותיו של איש המדע המביא לנו אותו. הריב"ש בתשובותיו כתב:

² ידיעות מדעיות מסייעות - זוהי אומדנא. (צ.ד.)

ואנחנו על חכמינו נסמוך... לא נאמין אף לחכמי היוונים והישמעאלים (אנשי המדע), שלא דיברו רק מסברתם, ועל פי איזה ניסיון (לא בדוק ומבוסס) מבלי שישגיחו על כמה ספיקות יפלו בנסיון ההוא (תשובה תז)

וכתב החתם סופר:

שעל חכמי המדע סמכו חז"ל" וכן כתב החת"ס ש"הם (הרופאים) נאמנים בדברים כלליים..., אבל בכל עניין פרטי אנו מתייחסים לדבריהם

בהסתייגות (ניורה דעה, סימן שלח)

לכן דחה החת"ס את דברי הרופאים בימיו, שאי אפשר לקבוע שעת מוות, רק בהמתנה כמה שעות אחרי הפסקת הנשימה, כי זוהי קביעה מדעית לא נכונה, שנובעת מנסיון לא בדוק ומוסמך. כך גם דחה הראי"ה את התנגדות הרופאים למציצת הדם בברית המילה, בקובעו שחידושי מדע של הרופאים משתנים. ויש להתייחס לדבריהם כאסמכתא וכאומדנא. כספק ולא כדבר החלטי. לכן המציצה חובה. ואין לחוש לדברי הרופאים המבקשים לבטלה. ההלכה מוכרעת על ידי חכמי ישראל רק אחר שבחנו כל פסיקה בחינה מדוקדקת עמוקה ויסודית וזאת בסייעתא דשמיא ורוח הקודש שמעמידתם על האמת שלא יטעו.

למה מסורת נקראת הלכה למשה מסיני

לדעתו של הרב מבריסק הגאון יוסף דב, מסורת שהתמידה בעם ישראל כהלכה מקובלת, ללא נימוק, בכוחה להכריע ולדחות כל חידוש הלכתי הנוגד לה. מפני שהמסורת שואבת סמכותה מרוח הקודש שבאומה שקבעה את המסורת.

כך הוא מסביר למה הרמב"ם ביטל את חשבוננו מתי חלה שנת שמיטה מפני מסורת של הגאונים. כי למסורת הלכה יש תוקף לדורות. כך הסביר נכדו, הרב הגאון מבוסטון:

אם ביד אחד (ביד פוסק אחד) ישנה קבלה והאחרים אינם יודעים עליה, אז

מקבלים את דבריו של פלוני שהעיד על הקבלה (ישיעורים לזכר אבא מר"י עמוד רכט)

כשביקש הרבי מראדזין לחדש את התכלת, הרב מבריסק ר' יוסף דב דחה את דבריו. שהרי קיימת היום מסורת, דורות רבים מטילים רק גדילים לבנים, ללא תכלת. הוא העלה חשש שמא יש **מסורת שלא להטיל תכלת**, מטעם כמוס. רק עכשיו אנו מבינים את הסייעתא דשמיא שעמדה לרב מבריסק כשהתנגד לחידוש התכלת מדם הדיונון, כי הנה עתה כ-150 שנה אחריו, ב"סייעתא דשמיא" נתגלתה תכלת הארגמן כהה הקוצים שעונה על התנאים שהציג הרב מבריסק, שאם ישיבו לו עליהם אז ילבש התכלת בעצמו. כי בהם יוודע שלא היתה מסורת לאסור להטיל תכלת. אלא הייתה מניעה בזמן מסוים מלצבוע בתכלת, ואז פסקה בגלל שלא ידעו איך לצבוע בו.

רוח הקודש וקביעת הלכה • 61

לפני כ-15 שנה הציב אחד החוקרים את נוזל הארגמון על אדן חלון, להפתעתו קרינת השמש הפכה את הצבע, לתכלת. - מן השמים גילו לדורנו את דרך הצביעה. בחוקי הדייג הימי של הביזנטים ברור שהיה איסור מלכות כ-1000 שנים (עד 1400 למניינם) נגד צביעה כשרה של נוזל הארגמון. הגזרה החלה בזמן חתימת התלמוד. זהו בדיוק הזמן בו פסקה התכלת מישראל. אני מקווה, כי השבתי במאמרי זה תשובה מספקת. שאין צורך לנבואה כדי לחדש הלכה, צריך חכמה יושר דעת עם "סייעתא דשמיא".³

התברר, די הצורך, לעניות דעתי, שאין צורך במסורת כדי לחדש הלכה, מי שהעלה את בעיית המסורת סבור שכל ברור נכון של מציאות יכול לסלק חששות לפסיקה הנובעים ממסורת.

³ מאמר זה בא בעקבות סדרת מאמרים שנתפרסמה ב'מאורות אמנה', בעיתון 'הצופה' ועוד, על חידוש מצוות התכלת, ועל העניין העקרוני שבחידוש הלכה.